

EESTI TÖÖRAHVA VÕITLUS AMEERIKA-INGLISE INTERVENTSIOONI VASTU (1918—1919)

Ü. TAIGRO,

ajalooteaduste kandidaat

1. Ameerika imperialism — Nõukogude-vastase interventsiooni organiseerija

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit ja nõukogude korra kindlustamine Venemaal kutsus kõigi imperialistide hulgas esile metsiku viha. See avaldus valgekaartlike kontrrevolutsiooniliste jõudude aktiivses toetamises ja sõjalise interventsiooni organiseerimises Nõukogude Venemaa vastu.

Tähtsat osa etendasid sõjalise interventsiooni ja sisemise kontrrevolutsiooni organiseerimisel ameerika imperialistid, kes taotlesid maailma valitsemist. Juba bolševike partei VI kongressi resolutsioonis 1917. aastal märgiti: „Areenile on ilmunud uus imperialistlik gigant ja pretendent ülemaailmsele hegemoniale — Ameerika”¹. Koos inglise, prantsuse, jaapani ja teiste imperialistidega organiseerisid ameerika imperialistid vaenulikku tegevust nõukogude korra vastu juba tema esimestest päevadest alates.

Ameerika imperialistide eriline viha nõukogude korra vastu oli peale muu tingitud majanduslike kasumite kaotamisest. Ühendriikide eksport tsaari-Venemaale kasvas 26,9 miljonilt dollarilt 1913. aastal 470,5 miljoni dollarini 1916. aastal, s. o. rohkem kui 17 korda. Ameerika imperialistid olid teisi võistlejaid Vene turgudelt välja tõrjumas. Samal ajal vähenes tsaari-Venemaa eksport Ameerikasse 24,4 miljonilt dollarilt 1913. aastal 8,6 miljonile dollarile 1916. aastal². Ameerika imperialistid leidsid kuldse võimaluse oma kasumite suurendamiseks Venemaa elanike arvel ning 1916. aastal ekspluateerisid juba 2500 ameerika firmat Venemaa rikkusi.

Oktoobrirevolutsiooni võiduga libises see saak ameerika monopolistide künnete vahelt, mis põhjustaski ookeanitaguste miljardäride erilise viha nõukogude korra vastu.

Ameerika imperialistide mõtteid väljendas tolleaegne Ühendriikide president Wilson kirjas oma ligemale nõuandjale kolonel House'ile 1918. aasta juulis. President kirjutab: „Küsimus sellest, mida peab tegema ja võib teha Venemaal, vaevab mind kuni jõuetuseni. See probleem libises käest nagu elavhõbe, kui teda puudutatakse”³. Kolonel House'i päevikust selgub, et ta juba 1917. aasta detsembris arutas Prantsuse presidendi Clemenceau'ga plaane sissetungiks Nõukogude Venemaale.

¹ КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, часть I, издание седьмое, 1953, стр. 372.

² L. Shuman, American Policy Towards Russia since 1917, New York, 1928, p. 31.

³ Архив полковника Хауза, т. III, Госиздат, М., 1939, стр. 272.

1918. aasta kevadel saabus Murmanskisse Ameerika ristleja „Olympia”. Ameerika-inglise-prantsuse imperialistid asusid vallutama Nõukogude põhjarajoone. Ka Vladivostokis maabusid lisaks Jaapani sissetungijaile Ameerika väed. Samuti toodi Ameerikast ära sinna varem „tagavaraks” viidud admiral Koltšak, kes kuulutati „Venemaa ülemvalitsejaks”.

Ühendriikide riigidepartemangu deklaratsiooniga 3. augustist 1918 anti ametlikult teada Ameerika interventsioonist Nõukogude Venemaale⁴, püüdes seda maskeerida Nõukogude Venemaal mässu tõstnud Tšehhoslovakkia korpusele „abi” osutamise sildiga.

1919. aasta kevadel alustasid imperialistid üldist kombineeritud sõjaretke Nõukogude Venemaa vastu. Ameerikast Siberisse toimetatud endine tsaariadmiral Koltšak pidi organiseerima pealöögi idast. Selle toetamiseks oli Entente'i imperialistide poolt ette nähtud rida rajoone, kust pidi samuti alustatama pealetungi Nõukogude Venemaale. Üheks selliseks pealetungiplatsdarmiks oli üldises interventsiooniplaanis ette nähtud ka Balti mere piirkond, eriti Eesti territoorium.

Morris, Ameerika Ühendriikide saadik Stokholmis, saatis 14. detsembril 1918 oma valitsusele Washingtoni telegrammi, milles öeldi: „Parimateks sõjategevuse rajoonideks bolševike vastu osutuksid Balti ja Soome provintsid. Nende soodus geograafiline asend, nende sadamad ja raudteed, lähedus Petrogradile, võimalus luua neis rajoones vabatahtlikke üksusi, ja mis on kõige tähtsam — kindlustuste puudumine pealinnani viivatel teedel... kõik see räägib selliste operatsioonide kasuks. Entente'i väed peavad vallutama Balti provintside tähtsamad sadamad ja linnad...”⁵

Ameerika imperialistid koos satelliitidega püüdsid oma plaane teostada võõraste käte abil. J. V. Stalin paljastas 1926. aastal imperialistlike riikide meetodeid interventsiooni läbiviimisel: „Interventsioon ei piirdu sugugi sõjavägede sissetoomisega, ja sõjavägede sissetoomine ei ole hoopiski mitte interventsiooni peamine isärasus. Kapitalistlike maade revolutsioonilise liikumise kaasaegsetes tingimustes, kus võõramaiste sõjavägede otsene sissetoomine võib esile kutsuda rea protesse ja konflikte, on interventsioonil painduvam iseloom ja maskeeritum vorm... Interventsioon võõraste kätega — selles on nüüd imperialistliku interventsiooni olemus”⁶. Sellist interventsioonisüsteemi kasutasid kodusõja päevil nõukogude korra vastu ka ameerika imperialistid. Nad kasutasid interventsiooniks Nõukogude Venemaa vastu Saksa keiserlikke vägesid, organiseerisid vene valgekaartlikke ning palgatud väesalku ja püüdsid sõjakäigule kaasa tõmmata Vene ääremaadel elavaid väikerahvaid. Entente'i imperialistide vaikival nõusolekul hakkas Saksa sõjaväe ülemjuhatus 1918. aasta sügisel Pskovis ja selle ümbruses vene valgetest kiiresti organiseerima nn. Põhjakorpus.

Okupatsiooni lõpupäevadel aitasid saksa militaristid Eestis võimule kodanliku ajutise valitsuse, kes välismaiste imperialistide toetusel alustas võitlust eesti töörahva vastu.

Eesti kodanlik valitsus pöördus Ameerika saadiku poole Stokholmis abipalvega, mille see 18. detsembril 1918 oma valitsusele Washingtoni edasi saatis. Abipalves mangus Eesti marionetlik valitsus: „Veenge liitlasministreid möödapääsematus vajaduses kohe saata kas või kaks jalaväerügementi ja veidi suurtükiväge. Kuni otsuse vastuvõtmiseni rahakonverentsil annab Ajutine Valitsus Eesti vabariigi liitlaste kaitse alla”⁷.

Entente'i imperialistid saatsid eesti töörahva revolutsioonilise liikumise mahasurumiseks kodanlikule ajutisele valitsusele abiks Inglise laevastiku ja õhujõude,

⁴ Vt. Архив полковника Хауза, т. III, стр. 272.

⁵ Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1918, Russia, Vol. II, Washington, 1932, p. 858 (edaspidi P. R. F. R.).

⁶ J. V. Stalin, Teosed, 8. kd., lk. 348—349.

⁷ P. R. F. R., p. 860.

palkasid „vabatahtlikke” Soomest ning Skandinaaviast ja koondasid Eesti territooriumile vene valgekaartlikke väeosi.

Sõjalise interventsiooni organiseerimiseks Balti mere piirkonnast loodi rahu-konverentsil Pariisis eriline Balti komisjon, kellele tehti ülesandeks konkreetsete abinõude väljatöötamine interventsiooni läbiviimiseks.

Ameerika delegaat H. Hoover tegi rahukonverentsil teatavaks Balti komisjoni ettepanekud: „Komisjon teeb ettepaneku, et Eestisse saadetakse sõjaline missioon, ja et missioon omaks temale määratud krediite, milliseid ta võiks kulutada sularahas või natuuras”⁸. Edasi selgitas see ameerika pankurite ja töösturite esindaja, et sõjalise missiooni ülesandeks jääb värvata „vabatahtlikke” Skandinaavia riikidest ning Soomest, kusjuures tuleks muidugi ära kasutada kõik „kohapealsed võimalused”. See ameerika „majandusdiktaator”, nagu teda tundsid äriühingud, hoolitses muidugi ka selle eest, et nn. „ameerika abi” ei jääks tasumata, et Balti rahvastelt nõutaks vastavaid garantiisid imperialistide poolt kulutatud krediidi katteks.

Pariisi rahukonverentsi esindajaks Balti riikidesse määrati Ameerika kolonel E. J. Dawley. Peale selle hakkas Eestisse saabuma Ameerika sõjalisi delegatsioone kolonellide Groome'i ja Greene'i, mereväekapten Gade'i, kapten Kranz'i ja teiste juhtimisel.

Ameerika ja Inglise imperialistlike valitsuste esindajate pideva kontrolli all ning näpunäidetel arenes ka Eesti kodanluse valgearmee formeerimine. 16. detsembril 1918 telegrafeeris Ameerika saadik Stokholmist järjekordselt oma valitsusele Washingtoni: „Eesti armee mobiliseerimine areneb edukalt...”⁹ Et veelgi kiirendada kontrrevolutsiooniliste vägede formeerimist Eesti territooriumil, selleks kasutasid välismaised imperialistlikud valitsused vari-isikuid. Nii näiteks sai Eesti kodanliku valitsuse sõjaminister 1918. aasta detsembris kirja, milles Ameerika alam, Ameerika mereväe kapten Reissar pakkus oma teeneid eesti valgete väeüksuste loomisel. Kodanlik ajutine valitsus võttis selle pakkumise tänuga vastu ning Ameerika lipu all hakati looma eriülesannetega valget väeosa. Reissari poolt formeeritud väeosa kasvas välja skoutsrühemendiks, kuhu koondati kohalikke kula-kuid. See oli Eesti kodanliku valitsuse usaldusväärseim väeosa, keda valitsus alati kasutas töölisliikumise mahasurumiseks, näiteks I Eesti ametiühingute kongressi delegaatide vangistamiseks jne.

2. Eesti töörahva võitlus interventsiooni vastu

Pärast saksa okupatsiooni kokkuvarisemist alustasid eesti töötajad uue energiaga võitlust nõukogude korra taaskehtestamise eest Eestis. Kommunistliku partei juhtimisel taastati Tallinnas töölisnõukogud ja 19. novembril 1918. aastal tervitas Tallinna Töölisnõukogu avalikult Venemaa töölisklassi kui revolutsiooni avangardi ning pöördus tema poole palvega abi saamiseks.

1918. aasta novembris tühistas Nõukogude Vene valitsus anastusliku Bresti rahulepingu ning Punaarmee hakkas vabastama Saksa imperialistlike vägede poolt okupeeritud territooriumi.

28. novembril 1918. aastal vabastasid eesti rahvuslikud kütipolgud koos teiste Punaarmee väeosadega Narva saksa okupantidest ja eesti kaitseliitlastest. 29. novembril järgnes Eesti kuulutamine nõukogude sotsialistlikuks vabariigiks Eesti Töörahva Kommuuni nime all. Vene NFSV valitsus tunnustas Eesti iseseisvust ning andis Eestile 10 miljonit rubla laenu.

Eesotsas eesti punaste kütipolkudega, mis formeeriti vene proletariaadi abiga Nõukogude Venemaa pinnal, vabastasid Punaarmee osad Balti mere sõjalaevastiku toetusel järk-järgult Eesti territooriumi, taaskehtestades seal nõukogude korra. Puna-

⁸ The Paris Peace Conference, Washington, 1943, Vol. IV, p. 752.

⁹ P. R. F. R., p. 859.

sed eesti kütipolgud leidsid töötajate hulgas palavat poolehoidu: juba järgmisel päeval pärast Narva vabastamist teatasid tööliste esindajad, et kogu Narva ettevõtete tööliskond soovib vabatahtlikult astuda Punaarmee ridadesse. Osutus vajalikuks põhjalik selgitustöö, et veenda ettevõtete töölisi jätkama tööd endistel töökohadel, kus nad samuti kaasa aitavad nõukogude korra taaskehtestamisele Eestis¹⁰. Vene NFSV Rahvuste Rahvakomissariaadi häälekandja „Жизнь национальностей” kirjutas oma detsembrikuu numbris: „Punaarmee eesti väeosade edasiliikumine areneb praegu väga edukalt. Punaarmee edasiliikumisel liitub temaga sadu vabatahtlikke, suurendades iga tund tema koosseisu”¹¹.

Kõikide eesti töötajate ühiseks sooviks oli kiiremini taastada nõukogude kord kogu Eesti territooriumil.

Eesti kodanlus eesotsas välismaistest imperialistidest sõltuva ajutise valitsusega oli rahvahulkade ees jõuetu. Kodanliku valitsuse väed põgenesid paaniliselt eesti relvastatud töörahva eest. Ajutise valitsuse peaminister kaebas Maanõukogus avalikult: „Meil ei ole ustavaid polke”¹².

Välismaiste imperialistide vahelesegamise vastu Eesti siseasjadesse astus tööliklass kommunistliku partei juhtimisel välja mitte üksnes relvaga käes eesti kütipolkude koosseisus, vaid ka kodanliku valitsuse võimu all oleva territooriumi tagalas. Vaatamata valgele terrorile ja põrandaaluse töö rasketele tingimustele jätkas eesti tööliklass koos vene proletariaadiga võitlust välisinterventide ja sisemaiste kurjanute vastu.

Kommunistliku partei organisatsioon töötas Viktor Kingissepa juhtimisel, kes saabus illegaalselt Eestisse 1918. aasta sügisel. Kommunistide juhtimisel toimusid Eesti valgearmee tagalas pidevalt streigid ja protestidemonstratsioonid.

Ametiühinguorganisatsioonides ja kindlustusühingutes, ajakirjanduses ja lendlehtedes, kõikjal paljastasid kommunistid Eesti kodanliku valitsuse rahvavastast poliitikat, tema täielikku sõltuvust ameerika-inglise imperialistidest. Põrandaaluses trükikojas trükiti ajalehte „Kommunist”, mis ajavahemikus 1918. aasta novembrist kuni 1919. aasta juulini ilmus ligi 200 000 eksemplaris (iga number 5000—10 000 eksemplari)¹³. Kuni 1920. aasta 1. maini lasti kommunistliku partei poolt välja kokku 73 eri nimetusega trükist 461 000 eksemplaris¹⁴, mis aitasid mobiliseerida ja innustada töötavaid hulki võitluses enda vabastamise eest.

Kommunistide initsiatiivil kogunes 15. detsembril 1918. aastal „Estonia” teatri ruumidesse mitmetuhandeline tööliste hulk, kes protesteeris Inglise laevastiku Tallinna saabumise vastu. Vastuvõetud resolutsioonis märgiti, et töötav rahvas ei usalda kapitalistide valitsust ning nõuab nõukogude korra taaskehtestamist. Töölised nõudsid kategooriliselt Inglise laevastiku eemaldumist Tallinnast. Samal ajal andis Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee välja üle 2000 lendlehe, milles kutsus töölisi jätkama proteste välismaiste sõjaliste jõudude saabumise vastu.

17. detsembril kogunesid Tallinna töölised uuele protestidemonstratsioonile. Loosungitega „Inglased Eestist välja!” ja „Maha intervendid!” liikusid tööliihulgalid linna keskusse, võttes vastutulevatelt kaitseliidu patrullidelt ära relvad. Kogunenud Raekoja väljakule, nõudsid töölised ajutise valitsuse kukutamist, välismaiste vägede väljaviimist ning välismaiste imperialistide mittevahlesegamist Eesti siseasjadesse.

Inglise admiralile meeldida püüdes andis kodanlik valitsus käsu avada tööliste tuli. Tulistamise tagajärjel jäid neli töölise sillutisele lamama. E. Arbon (valaja Krulli tehastest) ja E. Mölder (Rotermani tehase tööline) osutusid tapetuks.

¹⁰ ЕКР Keskkomitee arhiiv, fond 27, nim. 27-1, nr. 530, lk. 22.

¹¹ «Жизнь национальностей», № 8, 29 дек. 1918.

¹² ENSV ORKA, fond 31, nim. 1, toimik 8, lehed 64, 74.

¹³ ЕКР Keskkomitee Arhiiv, fond 24, nim. 4, toimik 1, leht 7.

¹⁴ ЕКР Keskkomitee Arhiiv, fond 24, nim. 24-1, toimik 88, lehed 25, 26.

Seejärel laskis Kommunistliku Partei Keskkomitee välja 3000 lendlehte, kus ta paljastas kodanliku valitsuse veretööd ning kutsus töötavat rahvast uuele võitlusele kodanliku valitsuse kukutamise eest.

Tööliste protestidemonstratsioonist ehmunud kodanlik ajutine valitsus andis ülemjuhataja õigused kindral Põdder'ile, kes valitsuse käsul teostas valget terrorit. Keelati tänavail käimine üle kolme inimese koos ja lignemine patrullidele lähemale kui 50 sammu. Mahalaskmise ähvardusel oli keelatud rahva kogunemine isegi pulma, matustele ja kirikuteenistusele. Suleti tööliklassi ajaleht „Kommunist”. Edaspidi õnnestus kommunistlikul parteil seda välja anda ainult põranda all.

Rahulolematust kodanliku valitsuse tegevuse vastu avaldasid ka töötavad talupojad. 17. detsembril kogunesid Saaremaal Kogula valla talupojad punase lipu alla ja teatasid, et neile ei ole vaja ei sõjaväge ega sõda Nõukogude Venemaa vastu ning keeldusid valge sõjaväe varustamiseks vilja andmast¹⁵.

„Eestimaa töölised olid esimesed, kes tõtsid ülestõusu lipu”, kirjutas J. V. Stalin 1918. aasta detsembris¹⁶.

Enda kindlusetust tundes saatis Eesti ajutine valitsus 27. detsembril Inglise admiralil juurde delegatsiooni palvega, et Eesti okupeeritaks Inglise sõjaväe poolt¹⁷. Inglise asumaaks muutumisest pääses Eesti seetõttu, et sõltuvalt rahvusvahelisest ja sisemisest olukorrast ei saanud imperialistid saata selleks otstarbeks kohale küllaldaselt sõjavägesid. „Kui teha ettepanek kohe saata selleks otstarbeks Venemaale Inglise vägesid, siis puhkeks armees mäss,” ütles Inglise peaminister Lloyd George 16. jaanuaril 1919. aastal¹⁸.

Välismaine interventsioon ning kodanliku valitsuse rahvavastane tegevus kutsus esile uusi rahutusi. Märkimisväärne töötavate talupoegade ülestõus kodanliku valitsuse vastu algas 16. veebruaril 1919. aastal Saare- ja Muhumaal.

Mobiliseerimisele kuuluvad talupojad keeldusid valgesse väkke astumast, teatades, et neile ei ole vaja sõda Nõukogude Venemaa vastu. Ülestõusnud valisid endi seast juhid ning organiseerisid paari päeva jooksul kuni tuhandemehelise sõjaväe. Valiti ka delegaadid Töölisnõukogusse, mis pidi kokku tulema Kuressaares (praegune Kingissepp). Ülestõusnud nimetasid kodanlikku ajutist valitsust parunite valitsuseks ning alustasid tema esindajate asukoha — Kuressaare — piiramist. Ülestõusnute sihiks oli nõukogude korra kehtestamine saartel.

Neli päeva varjas kodanlik valitsus rahva eest ülestõusu algust. Ülestõusu mahasurumiseks saadeti kohale hambuni relvastatud karistussalgad, kes tarvitasid saarte elanike kallal verist vägivalda. Ilma igasuguse kohtuta tapeti üle 250 inimese. Hiljem organiseeritud väljakohus mõistis surma veel 33 inimest.

3. Entente'i esimene sõjakäik

1919. aasta kevadel, ümbritsenud Nõukogude territooriumi kontrevolutsiooniliste vägedega, alustasid Entente'i imperialistid kombineeritud sõjaretke Nõukogude Venemaa vastu. Siberis oli imperialistide poolt organiseeritud ja varustatud valgekaartlik Koltšaki armee, kes pidi andma pealöögi Moskva suunas.

Sellest sõjakäigust, pärast nõukogude võimu teistkordset taandumist Eestis, võtsid osa ka eesti valgekaartlased. Eesti territooriumil organiseeritavate interventsionistlike sõjaväeüksuste varustamise eest hoolitsesid esmajoones ameeriklased. Eesti välisdelegatsiooni liige Piip teatas 10. mail 1919. aastal Pariisist: „... ameeriklased küsivad, kas ei ole vaja varustust? Kavatsen küsida 5 tuhat komplekti vormi-

¹⁵ Vt. A. Sunila, Saaremaa töörahva ülestõus 1919. aastal, Tallinn, 1954, lk. 24.

¹⁶ J. V. Stalin, Teosed, 4. kd., lk. 172.

¹⁷ Vt. V. Kingissepp, Võitlus ameerika-inglise imperialistide ja nende käsilaste vastu, Tallinn, 1953, lk. 45.

¹⁸ История дипломатии, М.—Л., 1945, т. III, стр. 56—57.

riietust, soomusautosid, veomasinaid jne.”¹⁹ Samas telegrammis mainib Piip, et Nelja Nõukogu Pariisis (Ameerika, Inglise, Prantsuse ja Itaalia valitsuse juhid) on otsustanud suurendada „abi” Balti riikidele. Varsti teatabki Eesti kodanliku valitsuse sõjaministeerium, et ameeriklastelt on juba saadud tuhanded komplektid vormiriietust, autosid, mootorrattaid ja muud sõjaväevarustust²⁰.

Ameerika „majandusdiktator” ja pärasine president Hoover tegi Taani valitsusele korralduse, et see õigeaegselt saadaks Eesti kodanlikule valitsusele vilja²¹.

Ameerika varustus saabus ajal, mil Loodekorpus ja Eesti valged diviisid alustasid esimest sissetungi Nõukogude territooriumile Petrogradi suunas, et soodustada Koltšaki tegevust Idas.

Vaatamata sellele, et kodanlik valitsus andis eesti rahva kahurilihana ameerika-inglise imperialistide käsutusse, ei tahtnud need „Eesti Vabariiki” ametlikult tunnustada, vaid tunnustasid ainult „ühist ja jagamatut” Koltšaki-Denikini-Judenitši Venemaad.

Et välisriigid ei tunnustanud kodanliku Eesti valitsust, interventsionistlikke väge-
sid aga oli vaja varustada, siis loodi vahetalitajana eraühing „Revalis”. 9. juunil 1919. aastal sõlmiti Pariisis Ameerika Ühendriikide esindajate ja „Revalise” vahel leping, mille kohaselt Eesti kodanlik valitsus pidi saama mitmesugust varustust, mis „Ameerika armeest üle jäänud”, kusjuures „... ilma vaidlusteta tunnustatakse õiglaseks ameerika hinnad”. Ameerika esindajatena kirjutasid lepingule alla brigaadikindral Z. R. Krauthof, major E. G. Noble ja sekretärina J. G. Adams²². Lepinguosaliste vahel valitses ebavõrdsus. Eesti kodanlik valitsus pidi vastu võtma kõik, mida saadeti, ning tal ei olnud õigust kaasa rääkida ka hinna ja hulga suhtes. Sageli saadeti kaupa, mida ei olnud üldse tarvis või mis oli riknenud. Eriti laialdast rahulolematust kutsus eesti avalikkuses esile veriste sinelite lugu ja suure koguse kuivatatud kartulite Tallinna saabumine. Kodanliku valitsuse rahaminister Kukk oli Asutavas Kogus sunnitud avalikult tunnustama, et „praegu on seltskonnas sellest õige palju juttu, et meie Ameerikast oleme kartulit ostnud, kuna meil neid ometi tarvis ei ole. Meie ei ostnud neid ka mitte seepärast, et meil neid tarvis oleks olnud, vaid sellepärast, et meile ilma nendeta teisi materjale poleks müü-
dud”²³. Kokku tuli aastail 1919—1920 „Revalise” kaudu Eestisse kaupu 12 235 414 dollari väärtuses.

Ameerika esindajad tegelesid ka sõjaplaanide väljatöötamisega valge-Eesti vägede jaoks ja nende tegevuse kontrolliga. 3. aprillil 1919. aastal nõudis Eesti kodanliku valitsuse esindaja Helsingis täpseid kaarte Eesti rinde kohta, teatades, et need kaardid on vajalikud Ameerika sõjaväelisele missioonile²⁴. Nagu teatas üks Eesti välisdelegatsiooni liige, olid värske andmetega Eesti rinde kaardid ka Ameerika saatkonnas Pariisis.

1919. aasta kevadeks olid ameerika-inglise imperialistide poolt organiseeritud ja Eesti territooriumile koondatud juba märkimisväärsed sõjalised jõud, mis paisati 13. mail pealetungile Petrogradi suunas. Ameerika-inglise imperialistid koondasid pealetungi lähtepositsioonidele vene valgekaartlasi, valge-estlasi ja palgasõdureid Soomest ja Skandinaaviast ning sellele lisandus veel Inglise laevastik ja õhujõud. Põhja suunast saadeti Petrogradi peale nn. „Olonetsi vabatahtlik armee”. Petrogradis eneses ning rinde tagalas tegutsesid interventide spioonid. Fortides „Krasnaja Gorka” ja „Seraja Lošad” organiseeriti mäss. Kasutades ära seda olukorda ning mõningate Punaarmee 7. armee staabis istuvate äraandjate tegevust, saavutasid valgekaartlased ajutist edu. Imperialistid lootsid löögiga Petrogradile nõrgestada Punaarmee vastupanu Koltšakile.

¹⁹ ENSV ORKA, fond 20, nim. 1, toimik 72, leht 50.

²⁰ ENSV ORKA, fond 957, nim. 11, toimik 60, leht 109.

²¹ ENSV ORKA, fond 20, nim. 1, toimik 72, leht 57.

²² ENSV ORKA, fond 20, nim. 1, toimik 64, lehed 31—35.

²³ „Päevaleht” nr. 178, 22. aug. 1919.

²⁴ ENSV ORKA, fond. 495, SM, toimik 127, leht 53.

Eesti töölisklass jätkas võitlust välismaiste ja vene valgekaartlike interventide vastu. Punaste Kütipolkude koosseisus osutasid eesti töötajad sissetungijaile vaprat vastupanu²⁵. Raskeis põrandaalustes tingimustes jätkas töölisklass võitlust ka valge-Eesti tagalas.

Kommunistliku partei üleskutsel boikoteerisid töölised 1919. aasta aprillis läbi viidud Asutava Kogu valimisi. Kommunistliku Partei Keskkomitee laskis välja 21 000 eksemplari nn. nimistut nr. 11, kus olid ära toodud valge terrori ohvrite, nende hulgas Linderi, Schütsi, Kuppari, Arboni, Möldereri ja teiste, kokku 120 Eesti kodanliku valitsuse poolt tapetud aktiivsema töölise nimed. Kommunistlik partei kutsus töölisi üles laskma valimiste päeval hääletuskastidesse seda „ristilöödud töörahva” nimestikku²⁶.

1919. aasta aprilli lendlehes kutsus kommunistlik partei töölisi kukutama Wilsoni ja teiste välismaiste imperialistide teenrit — Eesti kodanlikku valitsust. 1. mail ilmusid Tallinna tänavaile punaste lippudega tuhanded töölised, kes nõudsid interventsiooni lõpetamist ja rahu sõlmimist Nõukogude Venemaaga.

Eesti töölisklassi võitlus raskendas interventsiooni organiseerimist. Mõni päev enne pealetungi algust, 9. mail, saatis Eesti valgearmee ülemjuhataja kõikidesse tehastesse telegrammid, milles ta ähvardustega keelas igasugused streigid²⁷. Töölisorganisatsioonide juhid arreteeriti.

Vaatamata valitsuse püüetele ning ähvardustele kasvas Raudteetöökodade streik Tallinnas 12.—13. mail üldstreigiks. Streikivad töölised nõudsid Ametiühingute Kesknõukogu liikmete ja teiste arreteeritud seltsimeeste vabastamist. Streikisid ka trükitöölised, nii et kodanlikul valitsusel polnud kusagil trükkida isegi käskkirja streigi lõpetamiseks.

Juuni algul ilmus V. Kingissepa brošüür „Wilsoni heeringa eest”. Kingissepp kirjutas: „Wilson vahetab oma heeringaid aurava inimesevere vastu!” Pöördudes eesti töötajate laste poole, ütles Kingissepp: „Närige Wilsoni heeringat, Eesti proletariaadi lapsed! Aga iga suutäiega sööge enesesse ka piirita viha ja põlgust nende kullajumalate vastu, kes teile saia annavad ja ütlevad: näe, siin on, võid süüal! — aga enne mingi sinu isa ja vend ja tapku minu vaenlasi!”²⁸ Kingissepp kutsus üles tugevdama võitlust välismaiste interventide ja kodanliku valitsuse vastu. Kodanlik valitsus arreteeris juuli algul teistkordselt Ametiühingute Kesknõukogu liikmeid, tappes sealjuures Kesknõukogu liikme Saaritsa. Eesti töölisklass vastas sellele vägivallale 7. juulil uue streigiga.

Eesti töölisklassi võitlus, nii relvaga käes Punaarmee koosseisus, kui ka valge-Eesti tagalas, aitas kaasa selleks, et Nõukogude riik purustas Koltšaki, Judenitši ja teised sissetungijad ning paiskas nad tagasi nende lähtepositsioonidele.

4. Entente'i teine sõjakäik

Pärast Entente'i esimese sõjakäigu purustamist asusid imperialistid kiiresti ette valmistama teist kombineeritud sõjaretke. Pealöögi pidid seekord andma Denikini väed, kes 1919. aasta suvel alustasid pealetungi Venemaa lõunarajoonidest Moskva suunas. Ka seekord oli Eesti territoorium ette nähtud platsdarmina abilöögi andmiseks — jällegi Petrogradi vastu.

Koltšaki esindaja Londonis Nabokov teatas 7. juulil 1919. aastal telegrammiga Omski, et olukorra kergendamiseks teistel interventsiooni rinnetel nõuavad Entente'i imperialistid „energilist sõjategevuse arendamist Petrogradi vastu”.

²⁵ Eesti Kütipolkude kangelaslikku sõjateed kirjeldab J. Tipner oma raamatus „Eesti töörahva relvastatud võitlus Nõukogude võimu eest kodusõja aastail”, Tallinn, 1954.

²⁶ EKP Keskkomitee arhiiv, fond 27, nim. 27—1, toimik 565, lehed 11—21.

²⁷ ENSV ORKA, fond 31, nim. 1, toimik 158, lehed 30, 36.

²⁸ V. Kingissepp, Võitlus ameerika-inglise imperialistide ja nende käsilaste vastu, lk. 29—30.

Ameerika-inglise imperialistide korraldusel hakati Eesti territooriumil uuesti koondama kontrrevolutsioonilisi vägesid. Eesti kodanlik valitsus hakkas oma välismaa peremeestelt saama uusi käskusid uue interventsionistliku sõjaretke ettevalmistamiseks.

Inglise välisminister Balfour teatas vastuvõtul 15. juunil 1919. aastal Pariisis Eesti kodanliku valitsuse esindajaile, et Eesti valitsus peab hoolitsema, et tal oleksid suured sõjamoonaagavarad²⁹.

30. juulil teatati Londonist, et Eesti sadamaisse suundusid aurikud „Kodumaa” ja „Daniv”, millele pardal oli lennukeid, soomusplaate soomusrongidele ja muud sõjalist varustust³⁰.

Kodanlik valitsus allutas kogu Eesti majanduse ameerika-inglise imperialistide tahtele, nende interventsionistlike plaanide täitmisele. 1919. aasta riigieelarvest, 1 587 840 000 margast, läks 1 312 200 000 marka ehk 80% sõja pidamiseks³¹, mille jätkamise vastu võitles kogu eesti töötav rahvas. Kodanlik valitsus tegi välismaast sõltuvaks ka Eesti tööstuse. Nagu kaubandusminister 29. aprillil Asutavas Kogus teatas, oli Eestis tollal registreeritud üle 200 tööstusettevõtte, millest suuremad olid valdavas enamuses välismaalaste käes, kuna ainult osa keskmisi ja väike-tööstusi kuulus eestlastele³².

Imperialistid tuletasid Eesti kodanlikule valitsusele korduvalt meelde tema täielikku sõltuvust ja marionetlikku iseloomu. Liitlaste sõjalise missiooni ülema asetäitja Baltimail inglise kindral March saatis 9. augustil Eesti kodanlikule valitsusele kirja, milles oli öeldud: „Eesti peab aru saama, et tema õitseng, ohutus ja samuti iseseisvus ripuvad täielikult ära liitlaste heast tahtest. Kui nüüd Eesti energiliselt välja astub ja kaasa aitab venelastele (valgekaartlastele — Ü. T.), garanteeritakse talle liitlasriikide heatahtlikkus. Seepärast palume teid koos Judenitšiga välja töötada Petrogradi vallutamise plaan... Liitlasriigid ja nende sõjalised missioonid andsid ja annavad ka edaspidi kõik vajaliku ültähendatud sihi saavutamiseks”³³.

Teise pealetungi ettevalmistamiseks Balti territooriumilt toimus ameerika-inglise imperialistide nõudmisel 26. augustil Riias sõjaline nõupidamine. Sellele nõupidamisele olid Ameerika-Inglise sõjaväe esindajate poolt kutsutud valge-Eesti armee ülemjuhataja kindral Laidoner, Läti kodanlikust armeest kindral Simanson ja polkovnik Kalnin, Leedust polkovnik Bellorževski (Benjaševitš), Poolast kapten Muzuloski (Mõslovski), Loodearmeest kindral Dessino, polkovnik Bermondjt. Nõupidamisel jagasid ameerika-inglise imperialistid pealetungi lähtealused Venemaa loodeosas järgmiselt: Soome lahest kuni Jamburgini ja Velikaja jõest kuni Lubana järveni — Eesti valgearmee, Jamburgist kuni Velikaja jõeni — valgekaartlik Loodearmee, Lubana järvest kuni Dvinskini — Läti valgekaart, Dvinskist kuni Velikije Lukini — Bermondjt; Leedu ja Poola armeed pidid alustama pealetungi Velikie-Lukist lõuna pool³⁴.

Pärast Riias toimunud nõupidamist teatas inglise kindral March Eesti kodanlikule valitsusele, et nõupidamisel otsustatud ühine pealetung peab algama 15. septembril 1919. aastal.

Ameerika-inglise imperialistid tegid kõik, et liita neid kontrrevolutsioonilisi, mitmest rahvusest ja mitme orientatsiooniga väeosi ühtseks rusikaks, kuid vaatamata nendele püüetele valitsesid valgekaartlikes vägedes omavahelised lahkkelid võimu küsimuses. Koltšaki poolt määratud „ülemjuhatajale” Judenitšile ei allunud sageli „ataman” Bulak-Balakhovitš, kes tegutses peamiselt Pskovi ümbruses. See Punaarmeest reetlikult üle jooksnud tsaarikindrali poeg oli enda ümber kogunud ligi 10 000 seiklejat, peamiselt kriminaalse minevikuga inimest. Suurem osa tema „väest”

²⁹ ENSV ORKA, fond 31, nim. 1, toimik 156, leht 156.

³⁰ ENSV ORKA, fond 31, nim. 1, toimik 152, leht 37.

³¹ ENSV ORKA, fond. 990, nim. 1, toimik 14, leht 2.

³² Vt. V. Kingissepp, Iseseisvuse ikke all, Tallinn 1953, lk. 92.

³³ ENSV ORKA, fond 495, Ü, toim. 140, leht 69.

³⁴ ENSV ORKA, fond 495, Ü, toim. 140, leht 83.

toitis ennast kohaliku elanikkonna arvel. Bulak-Balahhovitš ja tema staap said kuulsaks ka valeraha tegemisega ja levitamisega kohaliku elanikkonna hulgas.

Et Balahhovitši salku täielikult ära kasutada, nõudis Pariisi rahukonverentsi esindaja Balti riikides Ameerika kolonel Dawley, et valge-Eesti sõjavägede ülemjuhatajal kindral Laidoneril tuleb „... kaasa aidata, et likvideeritakse lahkkelid Judenitši ja Bulak-Balahhovitši vahel”, sest see kahjustav interventsiooni läbiviimist³⁵. Ameerika-inglise imperialistid sundisid igasuguseid „atamane” Judenitšile alluma sellega, et saatsid sõjalist varustust ainult Judenitši kaudu.

1919. aasta augustis sõlmiti Eesti kodanliku valitsuse ja vene valgekaartliku Loodearmee vahel leping, mille kohaselt Eesti valitsus pidi kindlustama Loodearmeele täieliku voori rakmetega ja samuti rahalise varustuse, mida pidi tulevikus tasuma „uus organiseeritav Vene valitsus”. Eesti kodanliku valitsuse ja Loodearmee vahel interventsiooni suhtes tekkivate küsimuste lahendamiseks moodustati komisjon, mille esimeheks oli ameeriklane³⁶.

9. septembril kiirustas Entente'i sõjaliste missioonide ülem Balti riikides Inglise kindral Gough Eesti kodanlikku valitsust: „... Loodan, et Te õigeaegselt kogute oma väed, et võtta osa üldisest pealetungist, nagu varem kokku lepitud...”³⁷

Vaatamata sellele, et Nõukogude valitsus ametlikult teatas, et ükski Punaarmee osa, ka eesti kütipolgud, ei tungi Eesti territooriumile, jätkas Eesti kodanlik valitsus osavõttu ameerika-inglise imperialistide poolt organiseeritavast interventsioonist Nõukogude Venemaa vastu.

President Wilsoni ligem nõuandja kolonel House ja riigisekretäri asetäitja Polk võtsid 20. septembril Pariisis vastu Balti riikide esindajad. Vastuvõtul jagati nähtavasti uusi korraldusi interventsiooni kiirustamiseks.

Eesti välisdelegatsiooni liikmed teatasid telegrammidega, et likvideeritavatest Euroopas asuvatest Ameerika sõjavarustuse ladudest on eraldatud uued kogused varustust Eesti kodanliku valitsuse jaoks. Poska teatas Pariisist, et läbirääkimistel Ühendriikide sõjaministriga on viimane teatanud, et Eestile kavatsetakse anda veel krediiti kuni 25 miljonit dollarit, mille eest muidugi „saaks veel sõjavarustuse tagavarasid”³⁸.

Eesti kodanlik valitsus ei suutnud rahva ees millegagi õigustada eesti valgearmee osavõttu interventsioonist, sest nii Entente'i imperialistid kui ka vene valgekaartlased eesotsas Koltšaki-Judenitšiga tunnustasid ainult „ühist ja jagamatut Venemaad”.

Kasutades eesti rahvast oma anastusplaanide täideviimisel, irvitasid välismaised imperialistid ja valgekaartlased eesti rahva üle. Nii näiteks kirjutas Koltšaki esindaja Nabokov Londonist, et tema arvates olevat iseseisvuse andmine balti rahvastele sedasama, mis neegrite vabastamine Ameerikas. Nii üks kui teine oli selle valgekaartlase arvates mõttetud! Judenitši sõjaväelased sõimasid Eestit avalikult „kartuli vabariigiks”.

Et petta Eesti avalikku arvamust, organiseerisid ameerika-inglise imperialistid 1919. aasta augustis tunni aja jooksul marionetliku vene Loodevalitsuse, eesotsas naftatööstur Lianosoviga. Sellega loodeti eestlasi interventsioonile paremini kaasa tömmata, öeldes, et vaadake, Vene Loodevalitsus on juba tunnustanud kodanliku Eesti „iseseisvust”!

Esialgse plaani kohaselt pidi teistkordne pealetung Petrogradile algama 15. septembril, kuid ameerika-inglise imperialistid olid sunnitud seda edasi lükkama, sest nad ei suutnud selleks ajaks kohale toimetada vajalikku varustust ja olukord valgete tagalas oli ka väga ebakindel. Pealetungile saadi asuda alles 10. oktoobril. Selleks ajaks olid ameerika-inglise imperialistid muutnud vene valgekaartliku Loodearmee

³⁵ ENSV ORKA, fond 495, Ü, toim. 140, leht 125.

³⁶ ENSV ORKA, fond 20, nim. 1, toimik 64, leht 52.

³⁷ ENSV ORKA, fond 495, Ü, toimik 140, leht 84.

³⁸ ENSV ORKA, fond 20, nim. 1, toimik 72, leht 73.

juba märkimisväärseks jõuks. Selle koosseis oli viidud 5 diviisini ja ühe eribrigadi (üldsummas 17 800 tääki, 700 mōōka, 57 kahurit, 4 soomusrongi, 6 tanki ja 2 soomusautot).

Teatavasti kukkus aga ka see Judenitši sõjakäik läbi. Valgekaartlikud jõugud osalt langesid vangi, osalt olid sunnitud taanduma Eesti territooriumile. Sellele järjekordele nõukogude korra võidule aitas kaasa ka eesti töötajate kangelaslik võitlus rahu eest.

5. Eesti tööliklassi võitlus rahu eest

Arvestades rahvusvahelist olukorda ning eesti tööliklassi ajutist kaotust, mis oli tingitud peamiselt välisimperialistide vahelesegamisest Eesti siseasjadesse, otsustas Eesti Tööraha Kommuni Nõukogu 1919. aasta juulis lõpetada oma tegevus.

Nii vene proletariaadi kui ka eesti tööliklassi huvid nõudsid sõja lõpetamist Eesti ja Nõukogude Venemaa vahel. Seepärast otsustas kommunistlik partei tugevdada võitlust Eesti väljaastumise eest sõjast ning rahu sõlmimise eest Nõukogude Venemaaga.

Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee oma aruandes Kominterni Täitevkomiteele 1920. aasta novembris märkis oma tegevuse kohta järgmist: „EKP Keskkomitee poliitiline liin möödunud kahe aasta jooksul (1918. a. novembrist kuni 1920. a. novembrini) oli:

1) meie partei aktiivne osavõtt klassisõjast Vene poole eesti kodanluse, menševike, Judenitši ja Balahovitši vastu, ning

2) pärast, 1919. a. juulist alates, võitluses rahu eest Eesti ja VNFSV vahel...”³⁹

Rahumanifestis, mis anti välja 19. juulil 1919. aastal, selgitas kommunistlik partei, et ameerika-inglise imperialistidest sõltuv Eesti kodanlik valitsus ei taha sõlmida rahu ja et rahu võib temalt saavutada ainult pingutava võitlusega.

Peale selle organiseeris kommunistlik partei 21. juulil protestidemonstratsiooni välismaise interventsiooni vastu. Suured rahvahulgad demonstreerisid loosungi all „Elagu rahu Nõukogude Venega” oma tahet sõja lõpetamiseks. Peaaegu kõik tehased Tallinnas katkestasid töö. Samal ajal andis Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee välja lendlehe eesti valgearmee sõdureile, milles neid üles kutsus nõudma valitsuselt kohest rahusõlmimist.

Kodanlik valitsus vastas rahunõudmisele terroriga. Vallandati sadu töölisi ja teostati massilisi arreteerimisi.

Eesti tööliklassi võitlus interventsiooni lõpetamise eest jõudis kulminatsioonipunkti I Eesti ametiühingute kongressil, mis toimus Tallinnas 30. ja 31. augustil 1919. aastal, ajal, millal Vene NFSV valitsus tegi Eesti kodanlikule valitsusele avaliku ettepaneku rahuläbirääkimiste alustamiseks.

Kongressil olid esindatud 40 000 organiseeritud töölisi üle 400 delegaadiga.

Tähtsaimaks küsimuseks kongressi päevakorras oli sõja lõpetamine ja rahu sõlmimine Nõukogude Venemaaga. Seda küsimust peeti aga saladuses, sest luba kongressi läbiviimiseks saadi kodanlikult valitsuselt ainult tingimusel, et seal ei puudutaks rahu küsimust.

Mõned päevad enne kongressi algust kutsuti Ametiühingute Kesknõukogu esimees Annus Inglise diplomaatilisse esindusse, kus talt püüti välja uurida, mis on kongressi tõelised kavatsused, milline poolehoid on ametiühinguil töölikonnas, millised on sidemed valgearmeega jne. Diplomaatiline esindaja Bosanquet tegi Annuse provokatsioonilise ettepaneku kutsutada Eesti kodanlik valitsus, lubades seda üritust toetada rahaga ja sõjalise jõuga.

Kuulanud ära Annuse teadaande, mõistis kongress diplomaatide-provokaatorite tegevuse ühehäälselt hukka ning nõudis nende väljasaatmist Eestist. Kõik esinejad

³⁹ EKP Keskkomitee Arhiiv, fond 24, nim. 24-1, toimik 88, lehed 25, 26.

nõudsid Nõukogude Venemaa vastase interventsiooni lõpetamist ja kohest rahu sõlmimist.

Kodanliku valitsuse poolt kongressile saadetud ohvitserid püüdsid takistada esinejate rahunõudmisi, ähvardades kongressi laialiajamisega. Vaatamata sellele jätkasid delegaadid ameerika-inglise imperialistide ja eesti kodanluse interventsioonipoliitika paljastamist, toetudes rahvahulkade rahutahtele.

Kodanliku valitsuse poolt oli töörahva esindajatele juba ette valmistatud vere-saun. Valitsuse käsul lõpetas Tallinna komandant kongressi töö ning kongressi hoone piirati Ameerika alama Reissari poolt formeeritud eriväeosa poolt ümber, kusjuures arreteeriti aktiivsemad delegaadid.

Arreteeritud delegaadid toimetati koos teiste linnas arreteeritutega erirongis tugeva sõjaväelise valve all sõjategevuse rajooni — Isborski. Seal paigutati 76 arreteeritud platvormile soomusrongi ette ja rong sõitis kahureist tulistades Punaarmee kaevikute lähedusse, kus arreteeritud platvormilt maha aeti. Nähtavasti taheti jätta dessandi muljet, et Punaarmee avaks arreteeritutele tule. Tänu punaarmeeleste valvsusele õnnestus aga kõigil arreteerituil vigastamatult ületada rindejoon ning sõita Petrogradi. 25 delegaati eesotsas Ametiühingute Kesknõukogu esimehe Annu-sega tappis kodanlik valitsus 6. septembril 1919. aastal Isborskis ilma kohtu-otsuseta.

„Väike Eesti andis oma parteitul ametiühingute konverentsil väärika vastuse tugevale Inglismaale, — Inglismaale, kes ähvardas meid neljateistkümne riigi liiduga“⁴⁰. Selliselt hindas V. I. Lenin I Eesti ametiühingute kongressi tähtsust.

Ametiühingute esimene kongress ja töötavate hulkade võitlus rahu eest sundisid kodanlikku valitsust reageerima Nõukogude valitsuse rahuettepanekule ning saatma oma esindajad Pskovi, kus 17. septembril algasid rahuläbirääkimised.

Rahuläbirääkimised katkesid aga juba järgmisel päeval, sest Eesti kodanliku valitsuse delegatsioon oli ameerika-inglise imperialistide käsul sunnitud lahkuma Pskovist. Ameerika-inglise imperialistid ei soovinud sõja lõpetamist Eesti ja Nõukogude Venemaa vahel, vaid nad tahtsid Eesti territooriumi ja rahvast ära kasutada oma anastamisplaanide täideviimisel.

Eesti töölikklass jätkas kommunistliku partei juhtimisel revolutsioonilist võitlust. Suure Oktoobrirevolutsiooni teist aastapäeva tähistasid eesti töölisel jällegi streigiga, protesteerides imperialistide ja valgekaartlaste poolt Petrogradile alustatud pealetungi vastu.

19. novembril ähvardas sõjaminister oma käskkirjas streigi likvideerimise sihiga, et kõik töölisel, kes ei ilmu tööle 21. novembriks, mobiliseeritakse vanusele vaatamata.

Rahulolematus interventsiooniga Nõukogude Venemaa vastu haaras ka valge-Eesti sõjaväge. Sõdurid nõudsid anastussõja lõpetamist.

10.—13. juulil 1919. aastal leidis aset ülestõus Tartus tagavarapolgus, kus tollal oli üle 3 500 mehe. Juhtkond tegi katset vastuhaku mahasurumiseks teiste väeosade abil, kuid kohaletoodud väeosad keeldusid ülestõusnutele tuld avamast. Ainult pettuse abil suutis kodanlik valitsus ülestõusu lämmatada, kusjuures sõjaväljakohus mõistis 22 ülestõusnut surma.

Ikka sagedamini ja sagedamini keeldusid valge-Eesti sõdurid osa võtmast pealetungist Nõukogude Venemaa vastu, mistõttu Soome lahes viibiva Inglise laevastiku admiral avaldas isegi kartust, et ameerika-inglise imperialistidelt saadud sõjaline varustus võib sattuda Punaarmee kätte. Samasuguses hirmus olid ka ameerika sõjaväelised esindajad. Välisdelegatsiooni liige Piip teatas Pariisist, et „Kolonel Groome'i komisjoni inimesed (Ameerika Ühendriikide sõjaline komisjon Eestis — Ü. T.) arvavad, et meil bolševism võidab osaliselt venelaste abil, peamiselt siiski eesti enda bolševikkude kaasabil“⁴¹.

⁴⁰ V. I. Lenin, Teosed, 30. kd., lk. 7.

⁴¹ ENSV ORKA, fond 957, nim. 11, toimik 101, leht 94.

Eesti töörahvas pidas ennastsalgavat võitlust ameerika-inglise imperialistide vastu, nõukogude korra taaskehtestamise eest Eesti territooriumil. Selle võitluse tagajärjel ei õnnestunud ameerika-inglise imperialistidel ning Eesti kodanlikul valitsusel eesti rahvast ja Eesti territooriumi täielikult ära kasutada oma vallutusplaanide täideviimiseks. Kui Punaarmee lõi tagasi ka Judenitši teise pealetungi Petrogradile, olid nad sunnitud lõpetama interventsiooni Eesti territooriumilt.

Eesti töötava rahva võitlus kodusõja aastail ei suutnud siiski Eesti territooriumil taaskehtestada nõukogude korda, sest seda takistas rida rahvusvahelisi ning sisepoliitilisi momente. Pidurdavalt mõjus võitluse edukusele ka see, et kodusõja ja välismaise interventsiooni aastail tunduvalt vähenes ja nõrgenes eesti tööliklass. Samuti esines Töörahva Kommuuni valitsuse töös tõsiseid poliitilisi vigu, mis kahjustasid tööliklassi liitu talurahvaga. Kuid vaatamata mainitud puudustele andis eesti töötajate võitlus hinnatava panuse üldisse võitlusse nõukogude korra kindlustamise eest.

Ühiste pingutustega suutsid vene ja eesti tööliklass ameerika-inglise imperialistidelt ning eesti kodanluselt kätte võidelda Tartu rahu, mis sõlmiti 2. veebruaril 1920. aastal.

Tartu rahu osutus esimeseks lõheks noort Nõukogude vabariiki piiravas blokaadirõngas. Ta osutus esimeseks rahuks, mis Nõukogude Venemaa sõlmis kodanliku riigiga.

Hinnates Tartu rahu kui nõukogude korra järjekordset võitu, mainis V. I. Lenin, et „... sellel võidul on hiiglasuur ajalooline tähtsus, sest see on saavutatud ilma vägivalla tarvitamiseta, see võit saavutati ülemaailmse imperialismi üle ...”⁴²

Tartu rahu sõlmimisega kohustus Eesti kodanlik valitsus ametlikult loobuma interventsioonist Venemaal.

Eesti kodanlikud ajaloolased on püüdnud ülistada ameerika-inglise imperialistide interventsiooni kui mingit „abi” eesti rahvale. Sellist ajaloovõltsimist püüavad jätkata ka kodutud eesti „ajaloolased” — pagulased välismaal (M. Ojamaa ning A. ja T. Varmas, Eesti ajalugu, Stockholm, 1952; Evald Uustalu, The History of Estonian People, London, 1952; Stockholmis ilmuv ajakiri „Tulimuld” jt.).

Kõik need imperialistide teenrid lähevad vaikides mööda tööliklassist ja tema revolutsioonilisest võitlusest Eestis. Ei lausuta sõnagi eesti töötajate üksmeelsest heitlusest nõukogude korra kehtestamise ja taaskehtestamise eest. Püütakse varjata fakte, et ameerika-inglise imperialistid kasutasid eesti rahvast kui odavat kauriliha ainult oma anastusplaanide täideviimisel, arvestamata eesti rahva huve. Sõjapidamiseks ameerika-inglise imperialistide poolt saadetud mitmesugust varustust, mille eest eesti rahvast pandi mitmekordset hinda tasuma, püütakse näidata „abi” osutamisenä eesti rahvale.

Ameerika-inglise imperialistid panid aga nende poolt organiseeritud interventsiooni kulud eesti rahva arvele. 1922. aasta 1. jaanuariks oli kodanliku Eesti riigivõlg ainuüksi Ameerika Ühendriikidele kasvanud 15 846 755,71 dollarini⁴³.

Välismaiste imperialistide plaanides oli Eestile ka edaspidiseks ette nähtud sõjalise platsdarmi ja kauriliha allika osa, kuid neist plaanidest tõmbas kriipsu läbi eesti töörahva võit ja Eesti astumine Nõukogude Liitu 1940. aastal.

⁴² V. I. Lenin, Teosed, 30. kd., lk. 296.

⁴³ ENSV ORKA, fond 20, nim. 1, toimik 67, leht 15.

БОРЬБА ЭСТОНСКИХ ТРУДЯЩИХСЯ ПРОТИВ АМЕРИКАНО-АНГЛИЙСКОЙ ИНТЕРВЕНЦИИ (1918—1919 гг.)

Ю. Я. ТАЙГРО,
кандидат исторических наук

Резюме

После победы Великой Октябрьской социалистической революции иностранные империалисты использовали все средства, пытаясь свергнуть власть Советов и восстановить господство капитала, чтобы снова закабалить народы России.

Уже в начале 1918 года империалисты Антанты высадили свои войска в разных районах советской территории.

В планах вторжения в Советскую Россию империалисты Антанты уделяли значительное внимание району Балтийского моря, в том числе и территории Эстонии. Особый интерес к Эстонии американско-английские империалисты стали проявлять в конце 1918 года, когда окончились военные действия между Антантой и Германией и ее союзниками.

14 декабря 1918 г. посол США в Стокгольме Моррис отправил своему правительству телеграмму следующего содержания: «Лучшими районами для военных действий против большевиков были бы провинции Прибалтики и Финляндии, их благоприятное географическое положение, их порты и железные дороги, их близость к Петрограду, возможность создать отряды добровольцев в этих районах и, что является весьма важным, отсутствие укреплений по дорогам, ведущим к столице... все это говорит в пользу таких операций. Главные порты и города в прибалтийских провинциях должны быть заняты войсками Антанты...»¹.

По предложению американских представителей на Парижской мирной конференции в начале 1919 г. из представителей Антанты была организована специальная военная миссия, которая выехала в Прибалтику в целях организации наступления на Советскую Россию.

По прямому указанию и при экономической поддержке американско-английских представителей шла вербовка наемников в Скандинавии и Финляндии. Организаторы интервенции использовали в своих захватнических целях в качестве пушечного мяса и эстонский народ.

Особенно энергично занимались организацией контрреволюционных сил представители американских империалистов. Американские империалисты не имели на территории Эстонии собственных войск, но они являлись главными закулисными организаторами интервенции против Советской России с территории Эстонии. Они по существу вновь создали русский белогвардейский «Северный корпус», расходы по содержанию которого взяли на себя.

Для организации контрреволюционных сил американские империалисты использовали подставных лиц. В конце 1918 года эстонское буржуазное правительство получило письмо, в котором сообщалось, что американский подданный — капитан американских морских сил Рейссар формирует для охраны буржуазного эстонского правительства за «свой личный счет» войсковую часть. В нее принимали кулацких сынков, которых оформляли на вербовочных пунктах под американским флагом.

Американско-английские империалисты дважды бросали с территории Эстонии контрреволюционные войска в поход на красный Петроград:

¹ Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1918, Russia, Vol. II, Washington, 1932, p. 858.

в мае 1919 года, во время наступления Колчака, и в октябре того же года, в период денikinского наступления.

Расходы американских и английских империалистов, связанные с организацией интервенции, были ими отнесены на счет эстонского народа. К 1922 году за эстонским правительством числился долг американским банкирам в размере около 16 миллионов долларов.

Под руководством коммунистической партии трудящиеся Эстонии вместе с русским народом поднялись на борьбу против иностранной интервенции.

Несмотря на тяжелые условия подполья, рабочий класс Эстонии не прекратил борьбу и в тылу белоэстонского правительства.

По инициативе коммунистической партии нелегально издавалась газета «Коммунист» и другая литература, которая призывала трудящихся Эстонии к борьбе против интервентов и внутренних врагов эстонского народа.

ЦК Коммунистической партии Эстонии в своем отчете Исполнительному Комитету Коммунистического Интернационала от 27 ноября 1920 г. отметил:

«Политическая линия Эстляндского ЦК за истекшие два года (с ноября 1918 по ноябрь 1920) определялась:

1) активным участием нашей партии в классовой войне на стороне России, против эстонской буржуазии, меньшевиков, Юденича и Балаховича, а затем,

2) с июля 1919 г. борьбой за мир между Эстонией и РСФСР...»².

Под руководством коммунистической партии рабочие восстановили в ноябре 1918 г. в Таллине Совет рабочих депутатов, который 19 ноября открыто приветствовал трудящихся России как авангард революции и обратился к ним за помощью.

Эстонские красные полки вместе с другими частями Красной Армии освободили 28 ноября 1918 г. от немецких оккупантов Нарву, где на следующий день была провозглашена Эстонская Советская Социалистическая Республика — Эстляндская трудовая коммуна.

Части Красной Армии победоносно продвигались к Таллину, встречая на пути горячую поддержку трудящихся.

Восстановить родную Советскую власть на всей территории Эстонии было желанием всего трудового народа Эстонии.

По инициативе американо-английских империалистов на помощь белоэстонскому правительству были посланы английская военная эскадра, наемники из Финляндии и Скандинавии, русские белогвардейские части и прибалтийские немцы, которые помешали эстонским трудящимся закончить освобождение Эстонии.

Борьба трудящихся Эстонии в годы интервенции не привела к восстановлению Советской власти в Эстонии. Этому препятствовал ряд причин международного и внутреннего характера. В годы оккупации количественно уменьшился и ослаб рабочий класс, а правительством Эстляндской трудовой коммуны были допущены серьезные политические ошибки, что не дало возможности укрепить союз рабочего класса с крестьянством.

Общими усилиями трудящихся Советской России и Эстонии при прямой поддержке пролетариата всего мира 2 февраля 1920 г. удалось вырвать у империалистов Тартуский мир.

² Партархив ЦК КП Эстонии, ф. 24, оп. 24—1, дело 88, стр. 25, 26.

Тартуский мир явился первой брешью в железном кольце блокады Советской России.

Великий Ленин, учитывая обстановку того времени, оценивал Тартуский мир следующими словами:

«В международном положении . . . самым ярким фактом является мир с Эстонией. Этот мир — окно в Европу. Им открывается для нас возможность начать товарообмен со странами Запада»³.

Борьба трудящихся Эстонии закончилась победой в 1940 году, когда с помощью русского народа была восстановлена Советская власть в Эстонии, и Эстония была принята в братскую семью советских народов.

*Институт истории
Академии наук Эстонской ССР*

Поступила в редакцию
16 XI 1954

³ В. И. Ленин, Соч., т. 30, стр. 320.

